

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ГЕОГРАФІЇ В СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Анотації.

В статті розглядаються питання розвитку глобалізаційного аспекту професійної компетентності вчителя географії в системі неперервної педагогічної освіти.

W artykule rozpatrują się pytania rozwoju aspektu globalizacji fachowej kompetencji nauczyciela geografii w systemie ciągłej pedagogicznej edukacji.

In the article the questions of development of aspect of globalization of professional competence of teacher of geography are examined in the system of continuous pedagogical education.

Постановка проблеми. Основою розвитку сьогодення України є Концепція сталого соціального, економічного й екологічно збалансованого розвитку, розроблена під егідою ООН, яка пропагує пріоритет проблем людини та поліпшення якості її життя, де одне з центральних місць належить питанням освіти. Вирішення поставлених завдань пов'язане, перш за все, з розвитком особистісного потенціалу вчителя, його загальної та професійної культури та компетентності. Саме тому в системі неперервної педагогічної освіти необхідно розвивати професійну компетентність учителя, яка розглядається як певний рівень майстерності, форма організації його педагогічної діяльності, що базується на знаннях якостей явищ і предметів та як повне оволодіння змістом професійно-педагогічних функцій. Саме ці завдання підпорядковуються загальносвітовим тенденціям розуміння суті глобальних процесів новітнього етапу розвитку світової спільноти, усвідомлення місця, призначення та ролі освіти як аспекту соціального розвитку, де відбувається підготовка особистості до життєдіяльності.

Аналіз літературних джерел за темою дослідження. Найсучаснішою ідеєю оновлення освіти, що визнана світовою думкою, є її неперервність. Адже за словами О.Савченко освіта як глобальний фактор розвитку людства є важливим

чинником розвитку цивілізації, а знання та інформація стають головним стратегічним ресурсом [8]. У Міжнародному стандарті (МСКО) ЮНЕСКО (стандартна класифікація) пропонується поняття і визначення неперервної освіти розглядати як синонім терміну „освіта дорослих”. Неперервна освіта згідно МСКО може реалізовуватися у системі традиційної шкільної, університетської та післядипломної освіти. Важливо відзначити, що в рамках МСКО термін „освіта” охоплює всі цілеспрямовані і систематичні дії, призначені для задоволення освітніх потреб. У рамках діяльності цієї організації Р.Даве неперервну освіту визначає як „процес особистого, соціального і професійного розвитку індивіда протягом його життя. Ця ідея поєднує формальне і неформальне навчання, яке здійснюється з метою придбання і удосконалення профосвіти” [11, с.32].

Створення Концепції неперервної освіти дозволило охопити широкий комплекс теоретичних і методологічних положень, які мають прогностичний характер, а в основу було покладено гуманістичні ідеї, що набувають ключового значення і передбачають створення умов для отримання кожною особистістю необхідної їй, суспільству і державі освіти в загальноприйнятих для людини і суспільства часі, формі та адекватними для досягнення визначеної мети методами при відповідних строках навчання. Засновником даної Концепції вважається П.Ленгранд, який обґрунтував її на основі гуманістичної ідеї: в центрі всіх освітніх перетворень стає людина, якій необхідно створити умови для повного розкриття її здібностей протягом життя. Широкого розповсюдження програми створення неперервної освіти набули під егідою ЮНЕСКО в кінці 60-х років ХХ століття, а вже в 70-ті роки виникла концепція „суспільства, що навчається”, сутність якої полягала у розширенні поняття неперервності, включенні в нього усіх видів формальної та неформальної педагогічної діяльності. Але лише у 80-х роках ідея неперервної освіти стала частиною національних освітніх програм багатьох країн. Зокрема, під час зустрічі глав держав і урядів країн ЄС в Лісабоні у березні 2000 року було відмічено, що Європа вступає в нову епоху під назвою „Століття знань” [2, с.13].

Цілком очевидно, що розвиток неперервної освіти завжди знаходиться під впливом світових соціально-економічних процесів. Дослідники Н.Ничкало, Т.Десятов та ін. підтримують думку про те, що провідна роль у процесах, які впливають на розвиток освіти належать економічній, політичній та культурній глобалізації. „Культурна глобалізація передбачає розвиток телекомунікацій, комп'ютеризацію, доступ до світової мережі, збільшення міжкультурних, соціальних, політичних зв'язків тощо” [2, с.10].

Дослідження історичного розвитку неперервної освіти за рубежом здійснені Н.Абашкіною, Н.Бідюк, Т.Десятовим, З.Мальковою, І.Руснаком, С.Романовою; вивчення структурних компонентів неперервної освіти – Ю.Алфьоровим, Ю.Бабанським, А.Біляєвою, Б.Вульфсоном, Р.Дейвом, Г.Селевком, Ф.Шлехті, В.Шойбле та іншими вченими. А.Мітіна, аналізуючи зарубіжний досвід, вказує на недоліки неперервної освіти, які висувуються науковцями різних країн. Вона наголошує на тому, що „багато вчених вважають її аморфною, недостатньо визначеною, такою, що допускає можливість різних трактувань» [4, с.104].

Європейська комісія, пріоритетом діяльності якої є розвиток неперервної освіти, в рамках глобалізаційних процесів запропонувала створити на 2007-2013 роки єдину інтегровану програму в галузі неперервної освіти та об'єднати в одну всі без винятку існуючі на даному етапі європейські програми щодо загальної та професійної освіти. Вона має базуватися на тих програмах, які реалізуються зараз: SOKRATES, LEONARDO da VINCI, Elearning. Запропонована програма передбачає участь кожного двадцятого учня в програмі COMENIUS (2007-2013 рр.) та три мільйони учасників ERASMUS-програми (до 2011 р.) тощо.

Формулювання цілей статті. Отже, виникає необхідність у дослідженні глобалізаційного аспекту в розвитку професійної компетентності вчителів і, зокрема, вчителів-географів у системі неперервної освіти, де перш за все, варто визначити її фактори, принципи і функції. Б. Вульфсон виділяє такі принципи побудови системи неперервної освіти: „орієнтація освітньої системи на неповторну індивідуальність кожної людини, на базові потреби, серед яких найважливіше місце

посідає потреба у самовдосконаленні і самореалізації; спадкоємність усіх ступенів освітньої системи, доступність і відкритість будь-якого з них для кожного індивіда не залежно від статі, соціального статусу, національності, раси; гнучкість освітньої системи, її швидке реагування на освітній попит й особливості інтересів, стилів і темпів навчання різних категорій населення; право кожної людини після базової школи на вибір стратегії подальшого навчання та розвитку” [1, с.83-86]. Визначаючи в системі неперервної професійної освіти цілісний і неперервний характер, Т.Десятов визначає фактори, які зумовлюють потребу особистості в освіті протягом усього життя: інтелектуалізація та динамізм праці; зростання значимості „людського фактора” в економічному і соціальному розвитку сучасного суспільства; демографічні зміни, пов’язані з подовженням життя людей; перехід до ринкової моделі економіки у світовому масштабі; поява нових інформаційних технологій, які дають принципово нові можливості для дистанційного та індивідуального навчання; інтеграція фінансових ринків і поглиблення конкуренції на світових ринках [2, с.12]. Дослідниками визначено „функції неперервної професійної освіти: соціокультурна, розвивальна, загальноосвітня, компенсувальна, адаптивна, економічна” [6, с.13] та освітній фундамент професійної освіти, що полягає в „підвищенні якості й внутрішньої ефективності підготовки фахівців на підставі розробки і впровадження навчальних програм і методик, які зорієнтовані на розвиток особистості учня, формування загальнолюдських цінностей і базових навичок” [6, с.80].

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах набуло актуальності вивчення впливу глобалізаційних процесів на розвиток освіти, що знайшло відображення в працях Л.Гур’євої, В.Кременя, М.Згуровського, Н.Ничкало, С.Сисоєвої; визначення шляхів формування світового освітнього простору (Б.Вульфсон, С.Змейов, З.Малькова, Л.Пуховська). Дослідники визначають глобалізацію як „зростання і акселерацію економічних і культурних мереж, які оперують у світовому масштабі” [10, с.130]. Н.Ничкало вважає, що поштовхом для створення теорії неперервної освіти є глобальна концепція єдності світу [6], а Т.Десятов, проаналізувавши залежність розвитку неперервної освіти від глобалізаційних процесів світового господарства, вказує на те, що „нова парадигма

припускає включення кожної людини в безупинне середовище знань, цінностей, відносин, умінь і компетенцій” [2, с.10]. Ми підтримуємо думку авторів, так як саме через визначення ключових компетенцій можна розкрити принцип навчання впродовж життя. Європейським парламентом у листопаді 2005 року було визначено вісім ключових компетенцій, необхідних для реалізації принципу „навчання впродовж життя”: рідномовна, іншомовна, математична, комп’ютерна, навчальна, соціальна, підприємницька та культурна. Процеси глобалізації вимагають нової концепції навчання так як традиційний підхід до освіти як передача комплексу знань не відповідає сучасним запитам особистості та і в цілому суспільства. Освіта розглядається як динамічний процес, який триває протягом усього життя, а не виступає кінцевим продуктом одного з його етапів. Здійснюються спроби аналізу процесуальних характеристик, досягнутих результатів та перспективних можливостей інтеграції освіти в межах геополітичних регіонів (Є.Бражник, Н.Лавриченко). Паралельно з цим М.Желуденко розглядає негативний вплив глобалізації на освіту. Зокрема ним визначено, що „Розвиток інформаційних технологій – як прискорювач глобалізаційних процесів – несе в собі загрозу дегуманізації суспільства через заміну духовних цінностей технологічними цінностями. Інша загроза – це втрата людської та національної ідентичності. Уніфікація освітніх програм призводить до втрати національної своєрідності, відірваності від своєї історії, від старших поколінь. Закони ринку – це основа процесів глобалізації. Вони перетворюють особистість на споживача, який максимально вимагає захисту своїх прав та мінімально бере на себе відповідальність за суспільні процеси. Прагнення не до істинного, а до вигідного знання, яке можна застосувати „тут і зараз”, споживче ставлення до знань, тенденція підміни осмислення життєво значущих питань буття примітивними рішеннями, суспільними стереотипами” [3, с.69]. Саме тому, в загальній стратегії розвитку освіти у ХХІ столітті особлива увага приділяється гуманістичній складовій освіти та навчання, де поняття „неперервна освіта” є багатозначним та багатофункціональним. Н.Ничкало визначає її за такими критеріями: „- філософсько-педагогічна концепція, згідно з якою освіта трактується як процес, що охоплює все життя людини; - важливий

аспект освітньої практики на різних ступенях системи освіти, котрий представляє її як постійне цілеспрямоване освоєння людиною соціокультурного досвіду різних поколінь; - принцип організації освіти на загальнодержавному та регіональному рівнях; - принцип реалізації державної політики в галузі освіти; - сучасна світова тенденція у галузі освіти; - парадигма науково-педагогічного мислення” [6, с.12].

На сьогоднішній день немає чіткого трактування неперервної освіти, адже в педагогічних роботах зустрічаються „освіта дорослих” (adult education), „пожиттєва освіта”(life long education), „перманентна освіта” (permanent education), „подальша освіта” (further education), „освіта, що продовжується” (continuing education), „професійна освіта, що продовжується” (continuing professional education), „освіта, що поновлюється” (recurrent education). Слід відмітити, що поняття „неперервна освіта” має подвійний характер: з одного боку, це крім загальноосвітньої школи позашкільна, неформальна, дистанційна освіта, перепідготовка фахівців, подальше навчання дорослих; з іншого: це здатність особистості до самореалізації впродовж усього життя у процесі постійного оволодіння новими знаннями, новою інформацією та обов’язковою гармонією з внутрішнім-Я і суспільством. Українська дослідниця неперервної освіти Л.Сігаєва визначає її „як інтегративний елемент життєдіяльності особистості, умову постійного розвитку індивідуального досвіду людини в процесі її соціалізації” [9, с.40].

Система розвитку професійної компетентності вчителя географії в умовах неперервної педагогічної освіти передбачає єдність усіх структурних компонентів, що її формують та наступність їх цільових, змістових, технологічних, діагностичних функцій, де неперервність – обов’язковий елемент удосконалення його професійної підготовки, забезпечення можливості переходу на вищий рівень професійної компетентності і творчості. Здійснений нами аналіз праць учених у сфері: професійної освіти (І.Зязюн, Н.Ничкало, Л.Пуховська, та ін.), професійної підготовки вчителів-географів (Т.Герасимова, М.Елькін, В.Максаковський, Л.Паламарчук, А.Сиротенко, П.Шищенко та ін.), професійної діяльності вчителів географії (В.Корнеєв, О.Топузов та ін.) дозволив визначити глобалізаційний аспект розвитку професійної компетентності вчителя географії. На нашу думку,

він ґрунтується на загальнопедагогічних (принципи професійної освіти в цілому) і професійновідповідних (професійної відповідності, визнання цінностей та направленості на педагогічну діяльність, оптимального поєднання теоретичного і практичного компонентів, прогностичного характеру професійної підготовки, зв'язку процесу професійної підготовки з практикою педагогічної діяльності та інше) принципах та на принципі неперервної освіти („поступовість у формуванні і збагаченні творчого потенціалу особистості, вертикальна і горизонтальна цілісність пожиттєвого освітнього процесу, інтеграція навчальної і практичної діяльності, врахування особливостей структури і змісту освітніх потреб людини на різних етапах її життєвого циклу, змістова наступність; єдність професійної, загальної і гуманітарної освіти, самоосвіта, інтеграція формальної, неформальної і інформальної складових неперервного освітнього процесу” [7, с.467]). Паралельно нами визначено умови успішного розвитку компетентності вчителя географії:

- дотримання загальнопедагогічних і професійновідповідних принципів, принципів цілісності і неперервної освіти;
- створення моделі розвитку професійної компетентності вчителя географії на основі взаємодії її системних і структурних компонентів;
- опора на сучасні нормативні документи та динаміку змін у сутнісних характеристиках функціональних особливостей діяльності вчителя-географа;
- врахування неперервності процесу, де обов'язковими є: діагностика професійної придатності вчителя; свідоме професійне самовизначення та формування і професійне вдосконалення вчителя географії на різних етапах його професійної діяльності;
- забезпечення єдності теоретичного і практичного компонентів професійної підготовки, розробки і реалізації інноваційних технологій і програм.

Неперервна педагогічна освіта вчителів географії історично сформувавшись та маючи тенденцію інтеграції у європейський та світовий освітній простір, включає в себе допрофесійну підготовку (актуалізація самопізнання і професійного самовизначення, допрофесійна підготовка, профвідбір), різнорівневу професійну

підготовку у ВНЗ (освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр, спеціаліст і магістр), післядипломне навчання (перекваліфікація, оволодіння суміжними спеціалізаціями, підвищення кваліфікації, самоосвіта).

Розвиток компетентності вчителя географії в умовах неперервної педагогічної освіти – спеціально організований процес, що має цілісний, неперервний характер, базується на новітніх технологіях професійної підготовки і тенденціях інтеграції в світовий освітній простір (визначає глобалізаційний аспект), де основою є такі системні компоненти як мотиваційний, нормативний, гностичний, ціннісно-стимулюючий, професійно особистісний, технологічний, функціональний та обов'язкові структурні компоненти: допрофесійна, різнорівнева професійна підготовка у ВНЗ, післядипломна освіта. Для успішного проходження даного процесу необхідною є узгоджена взаємодія системних і структурних компонентів, що забезпечують неперервну професійну підготовку, досягнення визначеної мети і результатів розвитку компетентності вчителя географії.

Висновки з даного дослідження. Отже, сьогодення вимагає усвідомлення освіти як процесу, що триває впродовж усього життя є ознакою трансформації свідомості кожної особистості щодо ролі освіти у сучасному глобалізаційному вимірі. У рамках нашого дослідження цей висновок вказує на необхідність розвитку професійної компетентності вчителя географії вже на початковому ступені навчання через прищеплення та розвиток особистісних якостей та цінностей, оскільки розвинена мотивація, сформованість та розвиток його певних особистісних якостей є домінантою неперервної педагогічної освіти. Глобалізаційний аспект в основі розвитку компетентності вчителя географії визначає, перш за все, принцип неперервності педагогічної освіти, який об'єднує теоретичне і практичне обґрунтування професійної підготовки вчителів-географів на основі принципів цілісності, прогностичності відповідно до особливостей і потреб державної освітньої політики; створення науково обґрунтованої теорії професійно-особистісного формування вчителя-географа – високоякісного фахівця; розробка технологій постійного оновлення змісту професійної освіти вчителів, інноваційних технологій допрофесійної, різнорівневої професійної і післядипломної освіти;

вдосконалення змістового і технологічного компонентів відповідно до міжнародних стандартів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вульфсон Б.Л. Стратегия развития образования на Западе на пороге XXI века. – М.: Изд-во УРАО, 1999. – 208с.
2. Десятов Т. Вплив глобалізації та інтернаціоналізації світового господарства на розвиток неперервної освіти //Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2005. – №3. – С.9-17.
3. Желуденко М.О. Неперервна освіта у контексті глобалізаційних процесів. Зб. наук. праць УДПУ імені Павла Тичини / Гол. ред.: Мартинюк М.Т. – Умань: СПД Жовтий, 2008. – Ч.1. – С.66-72.
4. Митина А.М. Теория образования в течении жизни в зарубежной андрагогике // Педагогика. – 2005. – № 5. – С.100-106.
5. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи/ Монографія / За ред. І.А.Зязюна. – К.: Віпол, 2000. – 636 с.
6. Ничкало Н.Г. До проблеми обґрунтування мети і принципів неперервної професійної освіти // Система неперервної освіти: здобутки, пошуки, проблеми: Мат-ли Міжнар. наук.-практ. конф. (20-21 вересня 1996 р.) у 6-ти т. –Чернівці, 1996. – Т.1. – С.34-38.
7. Рапацевич Е.С. Педагогика: Большая современная энциклопедия / Сост. Е.С.Рапацевич. – Мн.: «Соврем. слово», 2005. – 720с.
8. Савченко О.Я. Цілі й цінності реформування сучасної школи // Шлях освіти. – 1996. – №1. – С.20-23.
9. Сігаєва Л. Неперервна освіта дорослих: соціальний аспект // Неперервна професійна освіта. – 2005. –№1. – С.40-45.
10. Steger Manfred B. Globalization. A Very Short Introduction. – Oxford, 2003. – P.10 – 13.
11. In-service training of teachers in the European Union. The Education Information Network. – Brussels, 1995. – 106с.